

بسمه تعالی

رؤسای محترم دانشگاه های علوم پزشکی کشور
رئیس محترم انستیتو پاستور ایران
رئیس محترم سازمان انتقال خون ایران
رئیس محترم دانشگاه علوم پزشکی ارتش
رئیس محترم دانشگاه آزاد اسلامی
رئیس محترم دانشگاه علوم پزشکی تربیت مدرس
رئیس محترم جهاد دانشگاهی
رئیس محترم جمعیت هلال احمر جمهوری اسلامی ایران
رئیس محترم مرکز آموزشی، تحقیقاتی و درمانی قلب و عروق شهید رجایی
رئیس محترم سازمان پزشکی قانونی کشور
رئیس محترم دانشگاه پیام نور
معاونین محترم تحقیقات و فناوری دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ...

سلام علیکم

احتراما با توجه به ابهامات مطرح شده از طرف دانشگاه های علوم پزشکی کشور درخصوص " مصوبه کمیته ملی اخلاق در پژوهش در جهت ارتقاء رعایت استانداردهای اخلاق در پژوهش های علوم پزشکی در جمهوری اسلامی ایران " و نیز سایر مصوبات، به استحضار می رساند؛

✓ طبق بخشنامه معاونت تحقیقات و فناوری وزارت متبوع، از ابتدای سال ۱۳۹۴ صدور مصوبه و کد اختصاصی اخلاق در پژوهش پس از اخذ تاییدیه علمی، برای کلیه طرح ها و پایان نامه ها توسط کمیته های اخلاق اعتباربخشی شده، با توجه به چارچوب ابلاغ شده، الزامی شده است. این الزام شامل همه انواع طرح ها از جمله HSR، ارتباط با صنعت، طرح های دانشجویی و کمیته تحقیقات دانشجویی می باشد.

✓ کمیته های اخلاق در پژوهش تنها می توانند پروپوزال هایی را بررسی کنند که قبلا به تایید یک کمیته علمی مانند شورای پژوهشی گروه، مرکز تحقیقاتی، شورای تحصیلات تکمیلی، شورای پژوهشی دانشکده یا دانشگاه و مانند آن رسیده باشند. این الزام در مورد پروپوزال هایی که از خارج از محیط دانشگاه درخواست کسب کد اخلاق می کنند نیز صادق است.

✓ از خردادماه سال ۱۳۹۴ سردبیران مجلات کشور و به خصوص مجلات انگلیسی زبان نیز موظف شدند تا جهت تایید و چاپ مقالات ارسال شده، مصوبه و کد اختصاصی کمیته‌ی اخلاق در پژوهش را بر اساس فرمت جدید از نویسندگان دریافت نمایند و از انتشار مقالات منتج از پژوهش‌هایی که فاقد تاییدیه کمیته اخلاق می‌باشند، خودداری کنند. لازم به ذکر است که مقالات نظری مانند نامه به سردبیر، کامنتی، مرور نظام مند و غیر نظام مند، از شمول این موضوع مستثنی هستند. لازم به ذکر است در حال حاضر بسیاری از دانشگاه‌ها، دانشکده‌ها و مراکز علمی پژوهشی وابسته به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و دانشگاه آزاد اسلامی دارای کمیته اخلاق در پژوهش معتبر بوده و برای پروپوزال طرح‌ها و پایان‌نامه‌های تایید شده در کمیته، مصوبه و کد اختصاصی اخلاق در پژوهش صادر می‌کنند. لذا دریافت کد اختصاصی اخلاق در پژوهش توسط سردبیر مجلات برای انجام داوری و انتشار کلیه دستنوشته‌های دریافتی هردو وزارتین، به جز موارد ذکر شده، ضروری می‌باشد.

✓ هیچ کد اخلاقی خارج از سامانه کمیته ملی اخلاق در پژوهش معتبر نیست و کمیته‌های اخلاق در پژوهش لازم است اکیداً از صدور هر گونه نامه تاییدیه اخلاق در پژوهش خارج از سامانه مذکور خودداری کنند. سردبیران محترم مجلات نیز لازم است فقط تاییدیه‌هایی را قبول کنند که در سامانه کمیته ملی اخلاق در پژوهش نمایه شده باشند.

✓ منظور از ناشران معتبر ناشرانی هستند که هویت آنها مشخص و سابقه آنها شناخته شده است. ناشران معتبر شامل طیفی از ناشران بین‌المللی کاملاً شناخته شده از قبیل BMJ, PLOS, Wiley BMC, Nature-springer Elsevier, ... و دانشگاه‌های معتبر مانند Cambridge یا دانشگاه‌های علوم پزشکی داخلی و یا انجمن‌های علمی شناخته شده و رسمی داخلی و بین‌المللی هستند که مجلات معتبر نمایه شده در پایگاه‌های استنادی معتبر داخلی و بین‌المللی منتشر می‌کنند. اغلب مجلات معتبر دارای ضریب تاثیر (Impact Factor) هستند. لازم به ذکر است که سامانه مجلات نامعتبر و جعلی (Predatory Journals) وزارت بهداشت، صرفاً جهت اطلاع-رسانی راه‌اندازی شده و همانطور که در این سامانه نیز تاکید شده است، "فهرست ارائه شده در سامانه، تمامی مجلات نامعتبر موجود را در بر نمی‌گیرد و عدم وجود مجله در فهرست مذکور، الزاماً دلیل بر معتبر بودن آن نیست. اما وجود مجله در این فهرست نشان دهنده نامعتبر بودن آن خواهد بود."

✓ مسؤولیت اطمینان از معتبر بودن نشریه علمی اصولاً و قطعاً بر عهده محققین نویسنده مقالات است و انتظار می‌رود که هر عضو هیات علمی نشریات معتبر حوزه کاری خود را بشناسد. کمیته ملی اخلاق در پژوهش وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی شناخت مجلات معتبر هر حیطه را حداقل توانایی مورد انتظار اعضای هیات علمی می‌داند. وظیفه‌ی پژوهشگر و نویسنده مقاله است که ناشران و مجلات معتبر حیطه‌ی کاری خود را شناخته و از چاپ مقاله در مجلات کم ارزش که گاهی ممکن است در آینده‌ای نزدیک نامعتبر تلقی شوند، پرهیز کند. زیرا علی-رغم اینکه این موضوع تخلف پژوهشی محسوب نمی‌شود، اما علاوه بر خدشه‌دار شدن حیثیت علمی پژوهشگر، مسؤولیت انتشار مقاله و عواقب ناشی از آن نیز تماماً به عهده نویسنده/ نویسندگان مقاله خواهد بود.

- ✓ پرداخت تشویق نقدی از اختیارات دانشگاه بوده و امتیازی است که بنا به صلاحدید و با رعایت الزامات و دستورالعمل‌های موجود در این خصوص، از طرف برخی دانشگاه‌ها به نویسندگان مقالات منتشر شده اعطا می‌گردد. تشویق نقدی مقالات سیاستی است که گاه عوارض جدی‌ای را متوجه حوزه پژوهش کشور کرده‌است. لذا توصیه اکید کمیته ملی اخلاق در پژوهش‌های زیست پزشکی به دانشگاه‌ها، پرداخت تشویقی صرفاً به مقالات با کیفیت بالا و منتشر شده در مجلاتی است که توسط ناشرین معتبر ملی و بین‌المللی به چاپ رسیده‌اند.
- ✓ در خصوص تخلفات پژوهشی، در صورتیکه تخلف پژوهشی توسط کمیته اخلاق محرز شود، بدون توجه به زمان رخداد تخلف، باید توسط مراجع ذیربط با متخلفین برخورد جدی در محدوده دستورالعمل‌ها و قوانین مصوب انجام شود و چنانچه ترفیع پایه و یا ارتقای رتبه پیرو تخلف محرز شده، صورت گرفته باشد، این ترفیع و ارتقاء منتفی و بازپس گرفته خواهد شد و با توجه به هدررفت منابع پژوهشی، فرد متخلف در مقابل مرکز تامین‌کننده هزینه‌های اجرای پژوهش نیز مسؤول خواهد بود.
- ✓ طرح‌های دانشجویی از نظر ماهیت، هیچ تفاوتی با سایر انواع پژوهش ندارند و بر اساس مصوبه کمیته ملی اخلاق، مجری اصلی طرح، استاد راهنما می‌باشد. لذا اینگونه طرح‌ها نیز مانند سایر طرح‌ها در سامانه ملی اخلاق در پژوهش جهت صدور مصوبه کمیته اخلاق ثبت می‌شوند و نام استاد راهنما به عنوان مجری طرح درج می‌گردد. در مورد قراردادهای منعقد شده برای طرح‌های دانشجویی پیش از ابلاغ مصوبه مذکور، نیاز به اقدام خاصی وجود ندارد، اما قراردادهای جدید حتی در صورت عدم دریافت کمک‌هزینه پژوهشی، حتماً باید با استاد راهنما که وظیفه نظارت بر حسن اجرای طرح را به عهده دارد، بسته شود، اگر چه امکان امضای قرارداد توسط استاد راهنما و دانشجو به صورت همزمان نیز وجود دارد. نکته قابل توجه این است که هدف از اجرای تحقیقات دانشجویی، یادگیری روش تحقیق و نحوه درست اجرای پژوهش از ارائه ایده تا انتشار مقاله می‌باشد که ضروری است حتماً زیر نظر یک محقق خبره به عنوان استاد راهنما انجام شود.
- ✓ در خصوص ثبت پایان‌نامه‌های دانشگاهی، پایان‌نامه‌ای ثبت شده محسوب می‌شود که بررسی و تایید علمی اولیه پروپوزال انجام و مصوبه و به تبع آن کد اختصاصی اخلاق در پژوهش از طریق سامانه ملی اخلاق در پژوهش (ethics.research.ac.ir) صادر و مصوبه مذکور در این سامانه نمایه شده باشد. بنا براین شرکت در امتحاناتی که بر اساس مقررات آموزشی شرط شرکت در آنها ثبت پروپوزال پایان‌نامه است، مانند امتحان پیش‌کارورزی، امتحان ارتقاء سالانه دستیاری، امتحان جامع دوره‌های دکترای تخصصی منوط به اخذ کد اخلاق و نمایه شدن مصوبه اخلاق در سامانه کمیته ملی است. روشن است که صرف ثبت پروپوزال در سامانه مدیریت پژوهش دانشگاه‌ها ثبت محسوب نمی‌شود.
- ✓ با استناد به تبصره ماده ۶-۱ راهنمای اخلاق در انتشار آثار پژوهشی، لازم است نویسنده وابستگی سازمانی خود را به مؤسسه‌ای که در زمان ارسال دستنوشته در آن فعالیت دارد، اعلام کند حتی اگر در فاصله زمانی انجام پژوهش یا ارسال دستنوشته، وابستگی سازمانی پژوهشگر تغییر کرده باشد. در صورتی که نویسنده به مؤسسه محل انجام پژوهش تهمیدی مبنی بر استفاده از وابستگی زمان انجام پژوهش داشته باشد، لازم است هر دو وابستگی نویسنده ذکر شود. لذا الزام افراد به درج وابستگی غیر واقعی جهت افزایش صوری انتشارات مؤسسه یا دانشگاه خاص از نظر اخلاقی غیر

قابل قبول و تخلف پژوهشی محسوب می‌گردد. در مورد افرادی که هیچگونه رابطه استخدامی با دانشگاه ندارند و یا مراحل اجرای پژوهش در آن دانشگاه یا مرکز پژوهشی انجام نشده باشد، نیاز به ذکر وابستگی به دانشگاه نیست و نامشان به عنوان پژوهشگر آزاد در مقاله ذکر می‌شود. گفتنی است که دانشجویان فارغ التحصیل و یا پژوهشگران، در صورت عدم وابستگی به سازمان جدید و در صورت اجرای پژوهش در فیلد دانشگاه یا مرکز تحقیقات قبلی خود و با نظارت افراد ذیصلاح (شورای علمی/ کمیته اخلاق در پژوهش)، می‌توانند در صورت داشتن قرارداد کاری، مقالات منتج از پژوهش مذکور را با ذکر وابستگی به آن مرکز منتشر کنند. منظور از قرارداد کاری، استخدام قراردادی، پیمانی یا رسمی در دانشگاه یا مرکز نیست بلکه شامل هر نوع قرارداد کاری مکتوب می‌باشد.

✓ در خصوص انجام فعالیت‌های مشترک پژوهشی در دو دانشگاه مختلف و انتشار نتایج آن‌ها نیز با استناد به دستورالعمل طرح‌های چند مرکزی، اجرای پژوهش در محیط دانشگاه و یا مراکز وابسته به دانشگاه/ دانشکده/ سازمان و ... صرفاً منوط به دریافت مجوز از کمیته اخلاق در پژوهش دانشگاه مقصد می‌باشد. در صورتی که چنین پژوهش‌هایی یک بار کد اخلاق دریافت کرده باشند، دانشگاه مقصد مخیر است که مصوبه کمیته اخلاق دیگر را بپذیرد و یا مجدداً اقدام به بررسی اخلاقی و یا علمی پروپوزال نماید.


دکتر رضا ملک زاده
معاون تحقیقات و فناوری